

Medskupinsko razmerje v OF v odnosu na strategijo in taktiko

Dr. Janko
Prunk

Če se zgodovinar loteva analize in ocenjevanja narave in delovanja OF, mora imeti pred očmi naslednja dejstva, če ne želi zgrešiti prave smeri v raziskavi:

1. Osvobodilna fronta je nastala in se razvijala v času velikega svetovnega protifašističnega boja, ko je bil slovenski narod okupiran, razkosan in obsojen na smrt.
2. Osvobodilna fronta je nastala s primarnim ciljem (vsaj za vse politične skupine razen ene KPS to velja) narodne osvoboditve in združitve.
3. V osvobodilno fronto so se združile po popolnoma novem dogovoru dokaj različne idejnopolitične skupine, ki so predstavljale različno idejnopolitično in kulturno tradicijo v slovenskem narodu. Skupna jim je bila le želja za nacionalno osvoboditev.
4. Skupine, ki so se združile v OF, razen KPS, niso bile politične stranke, niso imele svoje strankarske organizacije s čvrsto disciplino in sankcijami in niti ne izdelane politične taktike in strategije, ki bi skušala doseči oblast (razen KPS).
5. Komunistična partija Slovenije, vodilna idejna in politična sila v OF, ki je bila ves čas obstoja OF na leninističnem stališču in je v svoji politični antologiji imela docela jasno zamišljeno predstavo o bodoči socialistični družbi (sovjetski tip). Toda v prvi stopnji razvoja OF je poudarjala predvsem boj proti fašizmu za narodno osvoboditev, kar je bilo tudi popolnoma v skladu z nalogami mednarodnega komunističnega gibanja v tistem času.

6. Osvobodilna fronta je stopila v dokaj prazen politični prostor, ki je nastal z okupacijo in razbitjem dotedanjega slovenskega političnega življenja in njegovih struktur, ko se razbite pred okupatorji niso najbolje znašle.

Osvobodilna fronta je postala organizacija slovenskega narodnega odpora. To osnovno dejstvo bi težko zanikale še tako maliciozne analize in tudi dejstvo, da je KPS skozi Osvobodilno fronto od vsega začetka hotela izvesti tudi socialistično revolucijo in da Osvobodilna fronta v prvih dveh mesecih svojega obstoja zelo meša narodnoosvobodilne in razredno revolucionarne antiimperialistične predstave.

O tem je bilo v predhodnih referatih že precej povedanega.

V svojem referatu bi želel pokazati, kako se je spreminjal značaj OF in v njej medskupinski odnos do javnih začetkov organizacije protifašističnega in narodnoosvobodilnega boja do vsesplošne kolizije med nosilnimi skupinami te narodnoosvobodilne organizacije. Moj namen in naloga ni moralno in politološko lamentiranje o totalitarističnih in voluntarističnih ideologijah, ki niso sposobne drugačnega kot voluntarističnega in totalitarističnega obnašanja. Menim, da so takšni ali drugačni nasprotni pogledi osebno antološko idejno izhodišče vsakega raziskovalca, ki se loteva teme.

Raziskovalec mora svojo temo tretirati – lege artis in samo po tem,

koliko je upošteval dejstva, njegov rezultat pa moramo ocenjevati po tem, koliko se je držal metode svoje stroke.

Zgodovinarjeva naloga je pokazati na osnovi določenih dejstev, predstavljenih v historičnem kontekstu in po možnosti kronološko, kako je med temeljnimi skupinami Osvobodilne fronte po prvotni enotnosti in skladju prihajalo glede strategije in taktike uresničevanja enotnega programa do različnih pogledov, ki so privedli do tega, da se je spremenil sam značaj OF.

Po vsem, kar mi je do danes znano iz virov in dosedanje historične literature, imam Osvobodilno fronto za organizacijo slovenskega narodnega odpora zoper okupatorje – ob vseh rezervah do te atribucije, ki se lahko nanašajo na prva dva meseca njenega obstoja in na vse razredno revolucionarne namene komunistov od njene ustanovitve dalje in ob vseh njihovih nepotrebnih razredno revolucionarnih sektaških korakih.

Izhajajoč iz te postavke, ki jo potrjuje največ relevantnih dejstev (čeprav lahko vsak spreten publicist o teleološkem žonglerstvom strukturalne analize nekaterih redkih dokumentov dokaže tudi drugo oceno – oceno o apriornem socialno revolucionarnem voluntarizmu in internacionalizmu komunistov, ki jim nikoli ne gre za osvobodilni boj, ampak v njem gledajo le instrument za socialno revolucionarno akcijo), menim, da so se glede osnovnega političnega programa 7 temeljnih točk zavezniške skupine, zlasti temeljne, popolnoma sporazumele in poenotile. O tem me potrjuje zlasti izjava Edvarda Kocbeka, štirinajst dni po sprejemu Temeljnih točk 14. novembra 1941 na sestanku predstavnikov krščanskih socialistov in CK KPS. Te misli, izražene v Kocbekovem referatu Temelji osvobodilnega sodelovanja, so tako pomembne in tako precizno izražene, da jih je treba imeti vedno v zavesti, če želimo ocenjevati značaj in namen OF. Dovolite, da jih za sprožitev vašega razmišljanja nekaj bistvenih navedem.

Kocbek je med drugim dejal: »Objektivni in subjektivni razlogi so torej govorili, da se napredni kristjani vključimo v revolucionarno osvobodilno delo ob strani komunistov, nekakšnih poklicnih revolucionarjev... krščanska skupina si je na jasnem, da bodo glavni delež osvobojanja in slovenskemu socializmu dali slovenski komunisti in da bodo njihove zasluge po vojni objektivno odmerjene. Naša skupina nima nezdrave politične ambicije po oblasti, pač pa iskreno željo po naprednem sodelovanju. Od naše strani vam ne preti nikak trajen račun ali dogmatična nestrpnost posameznih aktivistov... Napredni kristjani v OF čutimo zaradi tega potrebo, da se z vami še intenzivneje povežemo... Ostati pa hočemo celi nedeljivi ljudje. V tem smislu ne moremo priznati neke načelne ali taktične omejitve. To zahteva od nas celotnost krščanskega nazora, pa tudi osvobodilna etika novega slovenstva. Naš nazor še ne da omejiti na pasivnost čustva in misli ali na tako imenovano zasebno versko življenje, ker je krščanstvo aktiven nazor, ki brani človeka v vseh položajih in zahteva od njega v slehernem trenutku neposrednega ali posrednega izraza. Totalitarnost kristjanovega izraza seveda strogo ločimo od totalitarnega značaja krščanske družbe, ki mu pravimo klerikalizem. Značilnost hotenja naše skupine je poleg drugih stvari prav v tem, da hoče z neizprosno ločitvijo krščanstva od kapitalističnega reda, nasloniti krščanstvo na njegove lastne sile in svobodo socializma«. (Edvard Kocbek, Pred viharjem, Ljubljana 1981, str. 142–143 in 151).

Kocbek je v tem referatu izrekel še naslednja daljnovidna opozorila, ki dokazujejo, da ni bil noben naivnež, ampak je dobro poznal komunizem in

komuniste: »Ni si mogoče predstavljati, da bi osvobojeno slovenstvo mogel zavarovati en sam in to izključujoč nazor, ne dialektični materialistični, ne krščanski, ne liberalni, temveč taka politična skupnost komunistov, kristjanov in svobodomnih ljudi, ki jo krepí prostovoljno izpovedovanje skupnih naprednih družbenopolitičnih spoznanj in na skupni aktivistični morali, nikakor pa ne na filozofski koncepciji tega ali onega nazora. To pluralistično koncepcijo družbenega napredovanja s posebno skrbjo zakoreniniti v slovenskega človeka, saj je po naravi nagnjen v ekstreme, poleg tega pa stoji na mostišču, ki vodi proti zahodu«. (Kocbek, Pred viharjem, str. 145). Partija je takšna stališča sprejela in v zimi 1941/42 so bili medskupinski odnosi dobri. Z izjemo skupine Stara Pravda, ki je bila zaradi svojega jugoslovenarjenja in nasprotovanja družbenim spremembam ter zahteve po drugačni organiziranosti, izključena iz OF. Ta se je dobro razvijala, širila in utrjevala.

Nova stopnja v nadskupinskih odnosih se je začela spomladi z intenzifikacijo partizanskih bojov, z rastjo partizanske vojske, z likvidacijami kolaboracionistov in drugih nasprotnikov OF ter z nastankom osvobojenega ozemlja. Med skupinami, zlasti med komunisti in krščanskimi socialisti, nastaja spor glede vodstva partizanske vojske, glede VOS in glede likvidacij. O tem govore komunistični in krščansko socialistični dokumenti. Ti dve skupini in njen medsebojni odnos najbolj javno kažeta ves dialektični splet programske enotnosti in taktično strateškega razhajanja; kajti ti dve skupini sta si po svojem socialnem poreklu in cilju najbolj sorodni; po svoji politični ideologiji in kulturno antropološkem pogledu ter etiki pa najbolj različni. Obe imata tudi vsaka zase najbolj izdelano ideologijo, zato svojo analizo medskupinskega razmerja opiram predvsem na analizo njunega odnosa. Sokoli poleg splošnega svobodomiselnosti, politične demokracije in obrambe slovenskega naroda niso imeli nikakršnih drugih svojih ideoloških postavk, ki bi jih branili in tako prihajali navzkriž s komunisti. Zato so tako lahko že od pomladi 1942 stopali v partijo, dobivali visoke položaje v partizanski vojski, ohranjali pa starega kulturnobojnega sektaškega duha od katoličanov, ki so ga prenašali tudi na krščanske socialiste; o tem lahko veliko beremo v številnih njihovih lastnih, pa tudi partijskih dokumentih. (Kardelj-jevo–Kidričevo poročilo Titu, decembra 1942). V začetku poletja 1942 je bila velika konferenca KPS na Cinku. (Prvi dan sta ji prisostvovala tudi zavezniška voditelja Rus in Kocbek.) Kidrič je v referatu na vso moč hvalil odlično sodelovanje med temeljnimi skupinami, poudarjal enakopravnost kot temeljni pogoj enotnosti OF, ki je temelj uspeha v boju. Drugi dan po Rusovem in Kocbekovem odhodu pa je komunistom samim med seboj povedal tudi tole izredno ideološko in sektaško stališče: »Naravno je tudi to, da se pri iskrenih tovariših krščanskih socialistih (ki so še iskreni), ki niso marksisti-leninisti in direktni materialisti, mora pojaviti skušnjava po dominaciji in da dobivajo določene apetite. Ne moremo ločiti nazora od politike. Dialektični materializem je en nazor, krščanski socializem je drugi. Ne izključujemo, da postanejo krščanski socialisti revolucionarji v smislu socialne revolucije. Jasno pa je, da avantgarde revolucionarnega boja ni mogoče graditi na čem drugem, kot na dialektičnem materializmu...« (Dokumenti ljudske revolucije 2, str. 260).

Nato je še povedal, zakaj je še potrebno s krščanskimi socialisti sodelovati: »Stopnja razvoja osvobodilne borbe v Evropi še ni takšna, da bi lahko naredili prehod v socialno revolucijo... Priti danes v konflikt s krščanskimi

socialisti bi pomenilo priti v socialistično revolucijo in preskočiti celo etapo.« (prav tam). Takšna trditev o krščanskih socialistih nima podlage v nobenih konkretnih dejstvih niti v konkretni analizi krščansko socialističnih političnih nazorov. Ti so se čisto jasno izrekli za socialno revolucijo in so kot edina skupina v OF celo svoje glasilo imenovali Slovenska revolucija. Seveda pa niso te revolucije pojmovali tako kot komunisti v boljševiški varianti. Naj na tem mestu povem, da tudi poznejše preddolomitsko in podolomitsko komunistično opravičevanje izjave s tem, da so krščanski socialisti sektašili in hoteli svojo vojsko itd., nimajo prav nobene opore v dosedaj znanih zgodovinskih virih. Če kdo kaj takšnega pozna, bi bila sedaj oziroma v dneh po simpoziju najboljša prilika, da to objavi.

Velika italijanska ofenziva poleti 1942 je takrat zavrta politično razčiščevanje med zavezniki v OF. Položaj osvobodilnega gibanja in OF je bil z italijansko ofenzivo in oboroženim nastopom bele garde precej oslavljen. Potrebno je bilo strniti vrste, prizadevati si za vsakega zaveznika. OF je snubila nevtralno sredino in se zaklinjala za demokracijo. Zato pomenja zloglasno Kardeljevo povelje v oktobru o ustrelitvi vseh duhovnikov, intelektualcev, kulakov in kulaških sinov, ki jih zalotijo oborožene, dokaz komunistične dvojne igre. V pozni jeseni 1942 si poskušajo komunisti z ustanovitvijo Delavske enotnosti v OF zagotoviti čim boljše pozicijo za socialno revolucijo in zmago delavskega razreda v primerni uri. Pri ustanovitvi DE, v katero so združili delavske skupine komunistov, krščanskih socialistov in levih socialnih demokratov, je pomembno še to, da je bil v ustanovnih tezah, objavljenih v prvi številki glasila Delavska enotnost, še zadnjič omenjen politični in idejni pluralizem v OF, in sicer takole: »Delavsko enotnost predstavljajo danes na Slovenskem tri politične smeri v delavskem gibanju: komunisti, krščanski socialisti in pristaši amsterdamskih sindikalnih organizacij«.

V začetku leta 1943 se položaj na svetovnih bojiščih odločilno spreminja: uspehi zaveznikov v Afriki, nemška katastrofa pri Stalingradu. Zbujajo se upanja na skorajšen konec vojne. Partija oceni, da se približuje druga stopnja, ko se je potrebno z zavezniki v OF pogovoriti, da je ne bi ovirali. Tu se pokaže usodno dejstvo, da si komunistična partija ne zna in ne more (kot nikjer ne prej in ne pozneje nobena KP) predstavljati sodelovanja v socialistični revoluciji ali v socialni preobrazbi o večstrankarski, pa čeprav socialistični koaliciji, niti možnosti idejnega in političnega pluralizma v ljudski zvezi, ki jo vodi sama. Zato se odloči pritisniti na zaveznike, da se odrečejo svoji politični identiteti – svojim aktivistom, slikaje jim na steno možen položaj, ki bi nastal z morebitnim izkrcanjem zahtev zaveznikov, pod katerih okrilje bi se zatekli belogardisti. Krščanski socialisti, ki hočejo ohraniti svojo idejno in politično identiteto, ne pa ustanoviti politične stranke, se nekaj časa upirajo, nato pa po skoraj mesecu dni prepričavanja podpišejo dolomitsko izjavo, ki pomeni njihovo politično izničenje (S. Kovač) oziroma zmago razrednega boja v Osvobodilni fronti oziroma v osvobodilni vojni (kot je pred leti dolomitsko izjavo ocenil B. Grafenauer). Morda bi k tej njegovi točni oceni lahko dodali še oznako: zmago boljševiškega sovjetskega koncepta, saj je ta dobesedno zapisan v izjavi. Kako so konkretno komunisti uspeli prepričati krščansko socialistično vodstvo za podpis, ostaja do danes uganka. Kocbek mi v nekaj razgovorih v letih 1972–1974 ni omenjal kakšnih direktnih političnih pritiskov ali pretenj.

Morda si o tem lahko ustvarimo neko sliko iz Kidričevega pisma članici

Poverjeništa CK KPS za Ljubljano Miri Tomšič-Svetina 17. februarja 1943. Tole pravi med drugim: »Vodstvo naše partije je menilo, da moramo nastopiti z vso ostrostjo... Zahtevali smo od njih, da naj likvidirajo v praksi lastno politično skupinsko organizacijo, ali pa, da naj jasno deklarirajo, da so stranka. V primeru, da bi se deklarirali za stranko, mi seveda ne bi prenehali z njimi sodelovati v okviru OF, glede na sedanjo etapo osvobodilne borbe. Bili pa bi glede na nagli razvoj prisiljeni njihovo stranko na terenu čim prej likvidirati. Prvo kar bi storili, bi seveda bilo, da bi jim javno odvzeli pravico govoriti v imenu katoliškega dela slovenskega naroda. Za ta namen smo imeli pripravljene že nekatere uglednejše kristjane (med njimi dr. Metoda Mikuža), ki bi začeli javno agitirati za čisto linijo OF. (Dokumenti ljudske revolucije V, Ljubljana, 1978, str. 458–459).

Z dolomitsko izjavo je bil v OF vzpostavljen enopartijski komunistični monopol, ki ga je utrjevala še z ideološko ekskluzivnostjo. To je v povojnem obdobju zavzemalo dimenzije odkritega pritiska, ki je natančno narekoval, kako je treba opisovati in ocenjevati OF in dolomitsko izjavo.

Iz vloge, ki jo je imel v OF Metod Mikuž, je razumljivo, da je v svojih delih o Kocbeku in o vseh bistvenih vprašanih NOB sodil tako, kot je, to je enako kot Kidrič in Kardelj in s tem za dolga desetletja oznamoval slovensko historiografijo o OF. Povedati pa je potrebno tudi še nekaj, kar je manj razumljivo: podobno kot Mikuž so o OF in NOB sodili tudi po vrsti dolga leta skoraj vsi slovenski kulturni in znanstveni delavci, bivši pristaši in sodelavci OF, pa čeprav so bili po vojni potisnjeni iz političnega življenja. Še dolga desetletja so iz svoje mladostne ljubezni ostajali duhovno zvesti neki oefovski koaliciji in iz te pozicije zagrešili in mi mlajši pod njihovim vplivom marsikakšno zgodovinopisno digresijo o NOB. Danes je nastopilo obdobje, da z resnim znanstvenim delom in z upoštevanjem svobode in pluralizma v idejnih izhodiščih raziskovalcev te digresije odpravimo.

Vzroki in oblike nasprotovanja Osvobodilni fronti v letu 1941/1942

Dr. Boris
Mlakar

Druga svetovna vojna je še bolj kot prva boleče zarezala v duhovno in biološko tkivo evropskega in slovenskega človeka. Novi »včerajšnji svet« je ponovno zgrmel v brezno, to pot dosti globlje kot tisto izpred četrstoletja. Stefan Zweig očitno ni več verjel v uspeh reševalne akcije iz njega, podobno kot naš Ivan Hribar, ki pa je presodil, da je tudi ne bo mogel več učakati. Značaj te vojne je bil drugačen, imel je celo rasistična, poleg »običajnih« ideoloških in drugih značilnosti. Tega seveda ne gre preveč poudarjati, čeprav je res, da še nismo uspeli prebaviti novejše trditve nemškega zgodovinopisja, da je šlo pač za vseevropsko državljansko vojno... Omenjeni značaj (!) pa je ob vseh spremljajočih okoliščinah ter implikacijah med drugim povzročil tudi tragični razcep